

Оліа Токарчук

НАЈРУЖНИЈА ЖЕНА НА СВЕТУ

Оженио се најружнијом женом на свету. Специјално због ње отпутовао је у Беч. Без икаквог предумишљаја, није му раније пало на памет да би је узео за жену. Кад ју је, међутим, угледао, кад је преживео први удар запрепашћења, више није могао да одвоји ока од ње. Имала је велику главу пуну гука и кврга. Под ниским, избразданим челом усађене ситне, вечито влажне очи личиле су издалека на пукотине. Нос на више места преломљен, помодрелог врха, обрастао у ретку чекињу. Огромна отечена уста, стално отворена, мокра, у њима зуби оштрих ивица. И поврх свега, као да све то није довољно, њено лице су покривале дуге, ретке свиленасте власи.

Први пут ју је угледао када се помолила иза картонског декора путујућег циркуса да би је видели гледаоци. Крик запањености и гађења прекотрљао се преко глава окупљеног света и пао јој пред ноге. Као да се осмехнула, мада је то личило на тужну гримасу. Стајала је непомично, свесна погледа десетина очију људи који лакомо упијају сваки детаљ, да би касније описивали то лице својим познаницима, суседима, или својој деци, да би га дозивали к себи упоређујући га у огледалу са својим лицем. И да би затим са олакашањем одахнули. Стајала је мирно, рекло би се, супериорно. Гледала је преко тих глава на кровове кућа.

Након тромог, од запањености набреклог тренутка, неко је коначно викнуо:

– Испричај нешто!

Погледала је у светину, у место одакле се пробио глас. Тражила је оног ко је то рекао, али тада је иза картонских кулиса истрчала омашна конферансијерка и одговорила уместо Најружније Жене на Свету:

– Она не може да говори.

– Онда нам ти испричај њену повест – поново је захтевао глас, те се конферансијерка накашља и стаде да говори.

Кад је потом – као већ познати циркуски импресарио – пио с њом чај поред плехане пећи која је загревала унутрашњост циркуских кола, помислио је да уопште није глупа. Наравно да је могла да говори, штавише сувисло. Гледао ју је испитивачки, борећи се са властитом фасцинираношћу тим бићем с којим се природа поиграла. Прозрела га је. Рекла је:

– Тај човек је очекивао да ће моје речи бити једнако чудачке и гнусне као и моје лице, зар не?

Ућутао је.

Пила је чај на руски начин – наливала га је из самовара у безухе пехаре и при сваком гутљају загризала би коцку шећера.

Приметио је доста брзо да говори много језика али – рекло би се – ниједан добро. Сваки час је прелазила с једног на други. Никакво чудо – од малих ногу расла је у циркусу, у међународној екипи страшила сваке феле, која никад није гостовала два пута у истом месту.

– Знаш шта мислите – рекла је опет, гледајући га истим отећим, сићушним животињским очима.

Након кратке тишине додаде:

– Онај ко није имао мајку нема матерњи језик. Служим се многим језицима, али ниједан од њих није мој.

Није смео да проговори. Одједном је почела да га нервира – није знао зашто. Мудријашила је, била је некако сажета, конкретна, није се томе надао.

Онда се с њом опростио, а она му – на његово изненађење – пружи руку веома женственим покретом. Покретом даме. Посве лепу руку. Нагнуо се према њој, али је и не дотаче устима.

Мислио је о њој док је лежао наузнак у хотелском кревету. Гледао је право у влажну, непроветрену хотелску помрчину. Тако густ простор погодовао је његовој машти. Лежао је и размишљао како је бити неко као што је она. Како то осећаш изнутра? Како видиш свет тим свињским очима, како удишеш ваздух деформисаним носем, како осећаш исте мирисе? И како

је то кад сваког дана додирујеш себе, док се переш, чешеш, изводиш све те ситне, баналне покрете.

Ниједног тренутка му је није било жао. Да ју је сажаљевао, не би је узео за жену.

Неки су касније препричавали тај случај као несрећну љубавну причу: да је срцем проницао у њено срце, да је заволео у њој нежног анђела гадног лица. Ни говора. Те прве ноћи након сусрета замислио је просто како је то волети се с таквим бићем, љубити се с њом, скидати с ње одећу.

Врзмао се око тог циркуса још неколико недеља. Одлазио је и опет се враћао. Стекао је директорово поверење. Средио им је уговор у Брну, отпутовао је с њима тамо, у циркусу је већ важио за домаћег човека. Дали су му да продаје карте, касније је заменио дебелу конферансјерку и, истини за вољу, радио је то добро. Загревао је публику пре размицања траљаво офарбаних драперија.

– Зажмурите – викао је. – Поготово жене и деца, јер ружноћу тог бића тешко подноси осетљиво око. Ко једном угледа ту наказу, неће више мирно спавати, будиће га кошмари. Можда ће престати да верује у Створитеља.

Затим је спустио глас и као да није ни завршио реченицу, а у ствари није знао шта би више рекао. Чинило му се да ће реч „Створитељ“ све поставити у правом светлу. А у суштини је мислио: док другима вера копни, Створитељ баш њега награђује, њему поклања такву прилику. Најружнију Жену на Свету. Будале су пуцале једни на друге због најлепше, убијали се у двобојима. Безумници су расипали богатства на женске хирове. А он напротив – Најружнија је сама хрлила к њему као тужна припитомљена животиња. Била је друкчија од свих. И давала му је шансу да заради. Био би признат кад би је узео за жену, био би посебан. Имао би нешто што други немају.

Куповао јој је цвеће, али не некакве нарочите букете, већ просте јефтине китице с машном од флиспапира, завијене у станиол. Тророге мараме од кретона. Светлуцаву траку. Кутију пралина. Затим је хипнотисано гледао како везује траку око главе: уместо да улепшава, дречава машна је шокирала. И гледао је како гњецка чоколадну бомбону својим предугим, отеченим језиком, и како кестењаста пљувачка између ретких зуба цури право на чекињасту браду.

Волео је да је гледа кад није била свесна његовог погледа. Нестајао је изјутра, крио се иза шатора, за кола, одлазио некуд и у потаји, кроз пукотине на даскама посматрао ју је сатима. Прејала се на сунцу, дуго, полако и као у трансу чешљала је своју ретку косу, уплитала је у танке плетенице и истог часа расплитала. Или је штрикала. Плетеће игле сијале су на сунцу, боле су ваздух испуњен циркуском вревом. Или је у комотној кошуљи, голих рамена, прала у кориту своју одећу. Њена кожа на раменима и деколте покривен светлим маљама изгледали су лепо. Меки као у животиње.

То шпијунирање му је било потребно зато што је из дана у дан његово гађење слабило, копнело на сунцу, нестајало у трен ока као бара поврелом дану. Његов поглед се полако навикавао на мучну асиметрију, на разбијене пропорције, на мањак и вишак. Каткад му се чинила обичном.

Кад би га обузео немир, свима би саопштавао да путује неким важним послом, на састанак с тим и тим (набрајао је непозната или баш позната имена), да склапа контакте, да преговара. Гланцао је своје дубоке ципеле, прао најбољу кошуљу и кретао је. Никад није одлазио далеко. Зауставио би се у суседној варошици, украо нечији новчаник и пио. Али ни тад је се није ослободио и почињао је о њој да прича, без ње као да није могао ни да побегне.

Било је то чудно, она је постала његово најдрагоценије добро. Њеном ружноћом плаћао је себи вино. И не само то: описујући њено лице месмеризовао је младе, лепе жене које су тражиле да им прича о њој чак и онда кад су већ под њим лежале голе.

На повратку је већ имао спремну причу о њеној ружноћи имајући на уму једно: да ништа не постоји у целости све дотле док нема своју причу. Најпре је тражио да их учи напамет, али је убрзо закључио да Најружнија не уме да приповеда, говорила је монотono и на крају би бризнула у плач, зато је он причао уместо ње. Стао би са стране, показивао руком на њу и рецитовао:

– Мајка несретног створа ког видите пред собом и чији изглед тешко подносе ваше невинне очи живела је на селу, на рубовима Шварцвалда. И ето, једног летњег дана док је у шуми скупљала бобице нањушио ју је најдивљији вепар, и загрејан безумном животињском похотом насрнуо је на њу и обљубио је.

У том часу чули су се пригушени крици испуњени ужасом, неке жене су већ хтеле да оду, вукући за рукаве своје мушкарце, који су се опирали.

Имао је и неколико другачијих верзија.

– Ова жена потиче из места које је Бог искушавао. Потомкиња је рђавих људи малог срца, који се нису смилovali болесном просјаку, за што је Господ наш казнио цело њихово село том страшном наследном ругобом.

Или:

– Ето таква судбина задеси децу жена лаког морала. Ето летине сифилиса, страшне болести којом се кажњава нечист у пет наредних нараштаја.

Није се осећао кривим. Свака верзија је могла да буде истинита.

– Не познајем своје родитеље – понављала је Најружнија.

– Увек сам била таква. У циркусу се налазим откако знам за себе. Нико се више не сећа како је то било.

Док се њихова прва заједничка сезона ближила крају и циркус се заобилазним путем споро враћао у Беч да презими, запросио ју је. Прекрила се руменилом, дрхтала је. Тихо је рекла „добро“, а затим нежно спустила главу на његово раме. Осетио је њен мирис – сапунски, мек. Издржао је тај трен, а затим се одмакао. Узбуђен, почео је да јој испреда планове њиховог заједничког живота. Путоваће тамо, путоваће онамо. Пратила га је погледом док је ходао по соби, ћутљива, тужна. Најзад га је узела за руку и казала да жели баш супротно – да се настане у какву малу забит, да не морају никуда да одлазе, ни са ким да се виђају. Да она кува ручак, да имају децу, башту.

– Не би издржала – успротивио се. – Одрасла си у циркусу. Ти то желиш, потребно ти је да те неко стално гледа. Умрла би без људског погледа.

Ништа није рекла.

Венчали су се за Божић, у маленој цркви. Свештеник који их је венчавао умало се није онесвестио. Глас му је подрхтавао. Сватови су били људи из циркуса, јер јој је рекао да нема породицу, да је усамљен као и она.

Кад су сви већ климали на столицама, кад су све боце биле испражњене и кад је дошло време да се оде укревет (чак га је и она, нацрвцана, вукла за рукав), он их је задржавао, слао по вино. Није се могао пити, мада је то желео. Нешто у њему остајало је приправно, напетост ко струна. Није могао ни да повије леђа, ни да прекрсти ноге. Седео је усправно, зарумењених образа, сјајних очију.

– Хајдемо, драги – шапутала му је на ухо.

А он, као да се држао за ивицу стола, као да се за њега закуцао невидљивим ексерчићима. Они пажљивији могли су помислити да зазире од наге интимности с њом, од принудне блискости прве брачне ноћи. Да ли је било баш тако?

– Додирни ми лице – молила га је потом у мраку, али није то учинио. Усправио се ослонивши се на руке и стао је изнад ње тако да је видео само обрис њене фигуре, светлије од мрака у соби, безбојну мрљу јасних граница. А онда је затворио очи – то више није могла да види – и обљубио ју је, као сваку другу жену, без иједне мисли, као што то обично ради.

Наредну сезону отворили су већ самостално. Наложиио јој је да направи неколико снимака и сад их је слао по целом свету. Стизали су телеграфски одговори. Имали су бројне наступе. Путовали су првим разредом. Она никад није скидала шешир са густом, сивом мрежицом, кроз њу је видела и Рим и Венецију, и Јелисејска поља. Купио јој је неколико хаљина; сам јој је везивао корсет, те док су тако ишли многољудним улицама европских градова, изгледали су као људски пар. Али и тада – у том најбољем њиховом периоду – он је опет морао да бежи. Већ тад је био вечити бегунац. Одједном би га спопала некаква паника, неподношљиви одјек клопарања, обливао га је зној, гушио се, хватао је свежањ новчаница, узимао шешир и стрчавао низ степенице, непогрешиво грабећи ка лучким јазбинама. Ту би наједном посустао, лице би му омекшало, влас се мрсила и ћела скривена под праменовима косе науљених бриљантином бестидно се пробијала у свет. Пио је радосно, невино, и нешто је булазнио, и давао је некој разбеснелој проститутки да му удара пацке.

Кад му је Најружнија први пут пребацила, ударио ју је у стомак, јер се чак и тако бојао да јој додирне лице.

Није више причао о сифилису и вепру у шуми. Добио је писмо од професора медицине из Беча и сада је представљао своју жену научним језиком.

– Господо, ево фаталне грешке природе, ево мутанта, ево промашаја еволуције, карике која недостаје. Овакве јединке појављују се веома ретко. Вероватноћа је тако мала као кад би овога часа овде пао метеорит. Ево, господо, имате прилику да гледате мутацију уживо.

Долазили су, разуме се, на универзитет код професора.

Тамо су заједно позирали за сликање – она је седела, он је стајао иза ње и држао руку на њеном рамену.

Једном, док су је мерили, професор је разменио са њим неколико речи.

– Да ми је знати – рекао је – да ли је та мутација наследна. Да ли сте размишљали о детету? Јесте ли покушавали? Да ли ваша супруга...? Да ли сте уопште...?

Убрзо потом, као да то није имало везе с том дискретном разменом мишљења с професором, рекла му је да је у другом стању. Од тог часа као да се располутио. Желео је да роди дете исто као што је она –имали би тада још више контаката, још више позива. Стекао би у том случају дугорочно животно осигурање, чак и када би се њој нешто десило. Можда би постао славан? Али убрзо би уследила панична помисао да ће дете бити чудовиште. Да би јој га најрадије ишчупао из стомака и заштитио га од те затроване крви која носи у себи рђаве одлике. И сањао је да је он тај син у стомаку, заробљен тамо, препуштен том мраку на милост и немилост. И док га тамо држи у ропству, она му полако мења лице. Или овако: сањао је да је он тај шумски вепар који напаствује невину девојку. Пошто се пробудио сав у зноју, молио се за њен побачај.

Њен трбух је охрабривао гледаоце. Лакше су јој опраштали чудовишну ружноћу. Постављали су јој сада питања на која је она, постиђена, тихо и неуверљиво одговарала. Ближи познаници почели су са опкладама – какво ће се дете родити и ког пола ће бити. Прихватала је то кротко.

С вечери би шила бенкице.

– Знаш – говорила је, укипивши се начас, фиксирајући поглед у удаљену тачку – људи су тако крхки, тако усамљени. Жао ми их је кад седе испред мене, загледи у моје лице. Као да су сами празни, као да морају нечег да се нагледају, да се нечим напуне. Понекад мислим да ми завиде. Да сам макар некаква. Док су они непрепознатљиви, без својстава.

Намрштио се кад је то рекла.

Породила се ноћу, безропотно, као животиња. Бабица је дошла само да пресече пупчану врпцу. Дао јој је свежањ новчаница да ништа не разглашава пре времена. Одмах је упалио сва светла да би детаљно осмотрио. Срце му је тукло. Дете је изгледало стравично, још горе од мајке. Морао је да затвори очи, јер му се желудац попео до ждрела. Тек касније, након дуже

паузе, уверио се да је новорођенче, као што је и предвиђала – девојчица.

Е па овако: пошао је у мрачни град, био је то Беч или Берлин. Сипио је ситан, мокар снег. Ципеле су му жалосно шљапкале по калдрми. Опет је био располућен – радовао се и очајавао.

Пио је и остајао трезан. Сањарио је и плашио се. Кад се после неколико дана вратио, већ је имао спремне планове трасе и промоције. Написао је писмо професору. Заказао је посету фотографу који је дрхтавим рукама сваки час стварао експлозију магнезијума и ситним блеском овековечавао чудовишну ружноћу оба бића.

Само да прође зима, да процветају форзиције, да се просуше калдрме великих градова. Петроград, Букурешт, Праг, Варшава, и све даље и даље, све до Њујорка и Буенос Ајреса... Кад би се само небо затегло изнад земље као велико плаветно једро. Цео свет одушевиће се ружноћом његове жене и кћерке, пашће пред њих на колена.

Мање-више у то време први пут ју је пољубио у лице. Не у уста, не, не, него у чело. Погледала га је озарено, друкчије, готово људски. И тада му се у глави родило питање које није могао да јој постави. „Ко си ти?“, „Ко си ти?“, понављао је и није ни опазио кад је у мислима почео да га поставља другима, па и себи, испред огледала, док се бријао. Било је то као да је открио некакву тајну – да су сви прерушени. Да су та људска лица маске, као да си читав живот на великом венецијанском карневалу. Понекад је фантазирао у пијаном стању – јер у трезном није допуштао себи такве будалаштине – да скида те маске, а оне, с тихим пуцкетањем папира који се одлепљује откривају – шта? Није знао. Тако много га је то мучило да није могао да издржи у кући с њом и с дететом. Бојао се да не подлегне бизарном искушењу и да ће једног дана почети да гули ту ружноћу с лица. Тражио је прстима скривене ивице, шавове, лепљиве рубове. Чепркао је по њеној коси. Кришом је излазио да се напије и смишљао следећу трасу, већ би планирао плакате, састављао обавештења.

Али у рано пролеће стигла је та страшна епидемија шпанске грознице и обе су се разболеле. Лежале су у ватри једна до друге, тешко дишући. С времена на време у рефлексу панике привијала је дете уза се. У бунилу је покушавала да га доји не схватајући да дете нема снаге да сиса. Да умире. А кад је најзад умрло, он га је нежно узео и положио на ивицу кревета. Запалио је томпус.

Те ноћи Најружнија се освестила начас, али само зато да би кренула очајнички да цвили. Није то могао да поднесе – био је то глас ноћи, мрака, црног честара. Запушавао је уши, све док најзад није дохватио шешир и истрчао из куће. Али није далеко одмакао. До зоре се врзмао испод прозора свог стана и помагао тако њеном умирању. Догодило се брже него што се надао.

Затворио се у њихову спаваћу собу и гледао оба тела, одједном некако тешка, проблематична, напрасно материјална. Зачуђено је приметио да су прилично улубиле мадрац. Појма није имао шта сада да ради, па је само обавестио професора, и потезући пиће директно из флаше био је сведок сутонског затирања обриса обеју непомичних прилика на кревету.

– Спасите је – преклињао је неразговорно професора који је дошао да изврши стручни увиђај посмртних остатака.

– Зар сте полудели? Па оне су мртве – гневно ће овај.

Професор му затим потури некакав папир, и он га потпи-са десном руком, а левом узе новац.

Још пре него што се тог истог дана изгубио некуд у пристаништима, помогао је професору да кочијом превезу тела до универзитетске клинике. Тамо су, после неког времена, у тајности биле препариране.

Дуго, скоро двадесет година, стајале су у хладном подземљу зграде, све док није дошло боље време, па су се прикључиле већој колекцији – јеврејских и словенских лобања, двоглавих новорођенчади, сијамских близанаца свакојаке феле. Могу се и сада видети у складиштима *Patologisches museum* – мајка и ћерка, укочене, у пози пуној достојанства, стакленооке, као неуспели почетак нове врсте.

Изабрала и с пољског превела
Милица Маркић